

Izabela Ślęzak
Uniwersytet Łódzki

Urszula Anna Szczepankowska
Uniwersytet Warszawski

Od redaktorek:

Usługi seksualne – teorie, badania, praktyki społeczne

DOI: <http://dx.doi.org/10.18778/1733-8069.14.1.01>

Abstrakt Postrzeganie zjawiska świadczenia usług seksualnych jest historycznie zmienne. Przemiany te odzwierciedlają się w sposobach jego konceptualizowania przez badaczy, stosowanych przez nich terminach, wykorzystywanych metodach badawczych. W rodzimym dyskursie naukowym widoczne jest różnicowanie się podejść i perspektyw oraz pojawianie się nowych tematów badawczych poszerzających pole refleksji nad usługami seksualnymi.

Słowa kluczowe usługi seksualne, prostytutka, praca seksualna, badania jakościowe

Izabela Ślęzak, dr, adiunkt w Katedrze Socjologii Organizacji i Zarządzania Instytutu Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego. Główne obszary zainteresowań naukowych to metodologia badań społecznych, zwłaszcza jakościowe metody badań, symboliczny interakcjonizm, socjologia pracy i organizacji, praca seksualna.

Adres kontaktowy

Katedra Socjologii Organizacji i Zarządzania
Instytut Socjologii
Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny UŁ
ul. Rewolucji 1905 r. nr 41/43, 90-214 Łódź
e-mail: iza.slezak@gmail.com

Urszula Anna Szczepankowska, mgr, doktorantka w Katedrze Socjologii i Antropologii Obyczajów i Prawa Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych UW. Prowadzi badania empiryczne dotyczące problematyki usług seksualnych, a także osób starszych.

Adres kontaktowy

Katedra Socjologii i Antropologii Obyczajów i Prawa
Instytut Stosowanych Nauk Społecznych
Uniwersytet Warszawski
ul. Nowy Świat 69
00-927 Warszawa
e-mail: u.szczepankowska@op.pl

Prostytucja, usługi seksualne, praca seksualna to tylko niektóre terminy używane w dyskursie naukowym do opisanie sytuacji komercyjnego oferowania doświadczeń seksualnych. Z różnorodnością pojęć wiąże się także odmiennosc definicji i stojących za nimi założeń dotyczących powodów, przebiegu i konsekwencji angażowania się w to działanie (Dziuban, Ratecka 2012). Znajduje ona swoje odzwierciedlenie w sposobach problematyzowania tego zjawiska przez badaczy.

Do niedawna dominującym sposobem ujmowania prostytutki było analizowanie jej w kategoriach dewiacji, patologii społecznej, patologii seksualnej czy problemu społecznego (Jasińska 1967; 1976; Podgórecki 1969; 1976; Kojder 1976; Syrek 1979; Antoniszyn, Marek 1985; Kowalczyk-Jamnicka 1998; Kurzępa 2001; 2005; Gardian 2007; Jędrzejko 2006a; 2006b; Pospiszyl 2008; Błońska 2010; Welskop 2013; Gardian-Miałkowska 2016). W publikacjach zwracano uwagę przede wszystkim na to, że prostytutka łamie ważne społecznie normy, stanowi zagrożenie dla porządku społecznego, „deprawuje godność człowieka, traktując go w kategoriach przedmiotu” (Kowalczyk-Jamnicka 1998: 7). Jednocześnie autorzy podzielali przekonanie, że „prostytucja istniała od wieków i istnieć będzie niezależnie od zakazów natury prawnej, jak i moralnej” (Kowalczyk-Jamnicka 1998: 7). Założenia te wpływały na sposób prowadzenia badań tego zjawiska. Rolą badaczy (w znacznej mierze kryminologów) było zdiagnozowanie przyczyn „społecznego wykołajania się” (Jasińska 1967) kobiet. Wskazanie cech osobowościowych, demograficznych, uwarunkowań środowiskowych, ekonomicznych, politycznych czy kulturowych prostytutki miało

pomóc wyjaśnić istotę tej patologii. Miało także służyć budowaniu programów profilaktyki i resocjalizacji kobiet (Kwaśniewski 2000: 92).

Współcześnie refleksja naukowa dotycząca usług seksualnych w naszym kraju staje się znacznie bardziej zróżnicowana i wielowątkowa. Obok dominującego dyskursu sytuującego prostytutkę w kręgu patologii i dewiacji pojawiają się nowe, ujmujące świadczenie usług seksualnych w kategoriach pracy, dostrzegające zagrożenie praw (także praw człowieka) osób zaangażowanych w to działanie oraz analizujące ruchy społeczne pracowników seksualnych. Problematyzowane jest podstawowe pojęcie „prostytucji”, które jak dotąd nie budziło wątpliwości badaczy. Jego miejsce stopniowo zajmuje pojęcie pracy seksualnej (*sex work*). Termin ten stworzyła Carol Leigh (1997), pracownica seksualna i aktywistka ze Stanów Zjednoczonych, a następnie został on spopularyzowany przez ruchy walczące o prawa osób świadczących usługi seksualne w USA i Europie Zachodniej. Pojęcie to wywodzi się więc z ruchu społecznego, mającego swoje korzenie zarówno w feminizmie, jak i w świecie prostytutki. Termin praca seksualna obejmuje zróżnicowane działania o charakterze aktywności seksualnej, podejmowane w wyniku transakcji komercyjnej (Deshotels, Forsyth 2006: 224), takie jak: różne formy prostytutki, masaże erotyczne, seks telefoniczny i internetowy, striptiz i taniec erotyczny, gra w filmach pornograficznych, pozowanie nago i inne (Brewis, Linstead 2002: 309). Mimo szerszego zakresu znaczeniowego, często jest on stosowany zarówno w publikacjach naukowych, jak i w wielu oficjalnych dokumentach międzynarodowych jako neutralny synonim prostytutki (Brewis, Linstead

2002: 309; Legal Assistance Centre 2002: 3; termin ten preferuje także np. Amnesty International). Używanie tego pojęcia ma przede wszystkim na celu destygmatyzację zjawiska i odcięcie się od negatywnych konotacji związanych z innymi jego określeniami, także ze słowem „prostyucja”. Niektóre z badaczek i badaczy stosują także termin praca seksualna jako wyraz poparcia dla ruchów społecznych tworzonych przez osoby świadczące usługi seksualne (Hunt, Chamberland 2006: 203).

Choć z pewnym opóźnieniem, pojęcie pracy seksualnej pojawia się także w rodzimych publikacjach. W porównaniu do wcześniejszych prac poszerzeniu ulega także teoretyczny kontekst rozważań. Jak pokazują artykuły zebrane w niniejszym tomie, autorki (które w Polsce zdecydowanie dominują w tej tematyce badawczej) czerpią bogato z dorobku feminizmu, studiów queer, teorii ruchów społecznych czy przyjmują perspektywę intersekcyjną. Wśród poruszanych tematów badawczych pojawiają się dotychczas nieobecne, na przykład praw kobiet świadczących usługi seksualne, ich samoorganizowania się w kontekście walki o prawo do przedstawiania swojej perspektywy postrzegania pracy seksualnej, krytycznej analizy działań organizacji istniejących, by wspierać osoby świadczące usługi seksualne lub pomagać im zakończyć zaangażowanie w prostytucję. Na uwagę zasługuje też zmiana w wymiarze metodologii badań – badaczki częściej niż działo się to w przeszłości sięgają po metody jakościowe, zwłaszcza etnograficzne (Surmiak 2010a; 2010b; 2015; Wojciechowska 2012; Ślęzak 2016). Wszystko to sprawia, że rodzimy dyskurs naukowy dotyczący zjawiska świadczenia usług seksualnych znajduje się w ciekawym momencie. W porówna-

niu do dyskursu międzynarodowego wiele tematów jest jeszcze opracowanych słabo (choćby wątki dotyczące klientów korzystających z usług seksualnych, mężczyzn czy osób transpłciowych jako pracowników seksualnych), inne (np. praw osób świadczących usługi seksualne) nie wzbudzają tak dużej dyskusji (np. w obrębie feminizmu), jak można obserwować na zachodzie Europy. Nasz rodzimy dyskurs naukowy dotyczący usług seksualnych rozwija się więc w swoim tempie i kierunkach. Mimo to wiele jest jeszcze do zbadania, napisania i przedyskutowania.

Okazją do spotkania badaczek zainteresowanych tematyką zjawiska świadczenia usług seksualnych była grupa tematyczna „Komercyjne usługi seksualne – teorie, badania, praktyki społeczne” zorganizowana przez Izabelę Ślęzak i Urszulę Annę Szczepankowską na XVI Zjeździe Polskiego Towarzystwa Socjologicznego w Gdańsku, 14 września 2016 roku. Trzon tekstów składających się na niniejszy numer powstał w związku z obradami tej grupy.

Numer otwiera artykuł Agaty Dziuban, zatytułowany *Dekryminalizacja, praca, intersekcyjność, uznanie: ramy ruchu pracownic i pracowników seksualnych w Europie*. Wprowadza on czytelnika w zagadnienie ruchu pracownic i pracowników seksualnych w Europie w kontekście działań podejmowanych przez Międzynarodowy Komitet na rzecz Praw Pracownic i Pracowników Seksualnych (ICRSE). Jest to największa ponadnarodowa sieć rzeczniczka, która działa w naszym regionie na rzecz praw osób świadczących usługi seksualne. Autorka koncentruje się na odpowiedzi na pytania, wokół jakich żądań, zbiorowych tożsamości i politycznych

projektów organizują się osoby świadczące usługi seksualne w Europie, a także w jaki sposób na ich działania wpływają na uwarunkowania społeczne i kulturowe. Agata Dziuban prezentuje także cztery ramy ujmowania pracy seksualnej wypracowane przez ICRSE: ramę „prawa do posiadania praw”, ramę „dekryminalizacji”, ramę „pracy seksualnej jako pracy w późnym kapitalizmie” oraz ramę „intersekcyjną”.

Kolejny artykuł autorstwa Anny Rateckiej zatytułowany jest *Menadżerki uznania. Kształtowanie się dyskursu pracy seksualnej w Polsce 1995–2016*. Przedstawia on rolę Fundacji La Strada w kształtowaniu dyskursu dotyczącego pracy seksualnej w naszym kraju. Autorka w swojej analizie wprowadza pojęcie menadżerek uznania, to jest przedstawicieli społecznych występujących w imieniu marginalizowanych grup społecznych, w tym przypadku kobiet świadczących usługi seksualne. Zwracając uwagę na silną pozycję Fundacji La Strada i jej wpływ na rodzimy dyskurs feministyczny, Anna Ratecka rekonstruuje wizerunek kobiet świadczących usługi seksualne, jaki leży u podstaw działań Fundacji. Analizuje także sposób rozumienia uznania kobiet świadczących usługi seksualne przez przedstawicielki Fundacji.

Temat instytucji działających w środowisku kobiet świadczących usługi seksualne porusza także Adrianna Surmiak. W swoim artykule *„Jak ktoś uwierzy, to wtedy jest jemu łatwiej”. Koncepcja pomocy dla kobiet rezygnujących ze sprzedaży usług seksualnych na przykładzie katolickiego Ośrodka dla dziewcząt i kobiet zagrożonych prostytucją i chcących porzucić jej uprawianie* analizuje ona katolicką perspektywę pomocy

kobietom, które były zaangażowane w prostytucję. Bazując na wieloletnich badaniach etnograficznych, przedstawia sposoby definiowania przez personel Ośrodka jego mieszkanek. Rekonstruuje także podzielaną przez personel wizję życia kobiet po zakończeniu prostytucji, która wyznacza kierunek działań podejmowanych w Ośrodku.

Anna Romanowicz w artykule *Praca w NGO jako (re)produkcja statusu klasowego. Na przykładzie organizacji zwalczających prostytucję w jednej z indyjskich metropolii* przenosi nas z kolei do świata organizacji pozarządowych działających w Indiach. Opierając się na etnograficznych badaniach terenowych, zwraca uwagę na ważny wymiar relacji między pracownikami NGO a ich beneficjentami, to jest dystynkcje klasowe. Zdaniem autorki pracownicy organizacji konstruuje obraz swoich beneficjentów jako ofiar patriarchalnej opresji, by podkreślić dystans klasowy pomiędzy nimi samymi (członkami klas średnich) a beneficjentami (członkami klas niższych).

W kolejnym artykule *Female Subversion through Sex Work: Transgressive Discourses* Marta Olasik prezentuje perspektywę postrzegania prostytucji jako sposobu seksualnej i emocjonalnej autokreacji prowadzącego do wzmocnienia (*empowerment*) zaangażowanych w nią osób. Autorka odwołuje się do badań dr Elizabeth Smith, która pracownice seksualne prezentuje jako troszczące się o siebie i subwersywne podmioty podejmujące samodzielne wybory dotyczące swojej pracy i potrafiące czerpać z niej satysfakcję. Artykuł zawiera także refleksję nad homoseksualnymi pracownicami seksualnymi i możliwościami badania tej kategorii ze szczególnym naciskiem na feministyczne epistemologie i praxis.

Tom zamyka artykuł Izabeli Ślęzak *Praca nad zaufaniem. Etyczne, praktyczne, metodologiczne wyzwania w relacjach badacz–badani na przykładzie etnografii agencji towarzyskich*. Autorka porusza w nim zagadnienie budowania zaufania w relacjach badacza i osób badanych. Zwraca uwagę na subprocesy: minimalizowania poczucia zagrożenia badanych związanego z uczestnictwem w projekcie; pracy nad autentycznością oraz precyzowania definicji roli badacza, które

pomagają partnerom interakcyjnym odnaleźć się w sytuacji badania socjologicznego. W swoich rozważaniach bazuje na wynikach wieloletnich badań etnograficznych prowadzonych w agencjach towarzyskich.

Zapraszamy do zapoznania się z artykułami. Mamy nadzieję, że będzie to interesujące poszerzenie pola refleksji nad usługami seksualnymi.

Bibliografia

Antoniszyn Michał, Marek Andrzej (1985) *Prostytucja w świetle badań kryminologicznych*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.

Błońska Barbara (2010) *Zjawisko prostytucji w Polsce w świetle badań kryminologicznych*. Niepublikowana rozprawa doktorska. Uniwersytet Warszawski.

Brewis Joanna, Linstead Stephen (2002) *“The worst thing is the screwing” (1): consumption and the management of identity in sex work*. „Gender, Work & Organization”, vol. 7, no. 2, s. 84–97.

Deshotels Tina, Forsyth Craig J. (2006) *Strategic flirting and the emotional tab of exotic dancing*. „Deviant Behavior”, vol. 27, no. 2, s. 223–241.

Dziuban Agata, Ratecka Anna (2012) *Od wiedzy instytucji do wiedzy terenu – w stronę demokratycznego wytwarzania wiedzy na temat kobiet świadczących usługi seksualne*. „Studia Humanistyczne AGH”, t. 11, nr 4, s. 99–114.

Gardian Renata (2007) *Zjawisko sponsoringu jako forma prostytucji kobiecej*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

Gardian-Miałkowska Renata (2016) *Fenomen męskiej prostytucji w Polsce*. Warszawa: Difin.

Hunt Gerald, Chamberland Line (2006) *Is sex work? re-assessing feminist debates about sex, work, and money*. „Labour / Le Travail”, vol. 58, s. 203–216.

Jasińska Magdalena (1967) *Proces społecznego wykołajania młodocianych dziewcząt*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.

Jasińska Magdalena (1967) *Proces społecznego wykoleniania młodocianych dziewcząt*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.

Jasińska Magdalena (1976) *Problematyka prostytucji w Polsce* [w:] Adam Podgórecki, red., *Zagadnienia patologii społecznej*. Warszawa: PWN, s. 435–456.

Jędrzejko Mariusz (2006a) *Prostytucja jako problem społeczny, moralny i zdrowotny*. Warszawa: Aspra.

Jędrzejko Mariusz, red. (2006b) *Patologie społeczne*. Pułtusk: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistycznej.

Kojder Andrzej (1976) *Badania nad patologią społeczną w Polsce* [w:] Adam Podgórecki, red., *Zagadnienia patologii społecznej*. Warszawa: PWN, s. 39–65.

Kowalczyk-Jamnicka Małgorzata (1998) *Spoleczno-kulturowe uwarunkowania prostytucji w Polsce*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.

Kurzępa Jacek (2001) *Charakterystyka zjawiska prostytuowania się młodzieży na pograniczu zachodnim* [w:] Jerzy Leszkowicz-Baczyński, red., *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej. Kontynuacje i wyzwania*. T. 1. Zielona Góra: Lubuskie Towarzystwo Naukowe, s. 361–377.

Kurzępa Jacek (2005) *Młodzież pogranicza – Świnki, czyli o prostytucji nieletnich*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

Kwaśniewski Jerzy (2000) *Patologia społeczna* [w:] Henryk Domański i in., red., *Encyklopedia socjologii*. T. 3. Warszawa: Oficyna Naukowa.

Legal Assistance Centre (2002) *“Whose body is it?” Commercial sex work and the law in Namibia*. Austrian Development Cooperation.

Leigh Carol (1997) *Inventing sex work* [w:] Jill Nagle, ed., *Whores and Other Feminists*. New York: Routledge, s. 225–231.

Podgórecki Adam (1969) *Patologia życia społecznego*. Warszawa: PWN.

Podgórecki Adam (1976) *Wstęp* [w:] Adam Podgórecki, red., *Zagadnienia patologii społecznej*. Warszawa: PWN, s. 7–17.

Pospiszył Irena (2008) *Prostytucja* [w:] Irena Pospiszył, red., *Patologie społeczne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 224–245.

Surmiak Adrianna (2010a) *W sieci kłamstw i zamęcie ról społecznych. Dylematy etyczne związane z prowadzeniem badań w środowisku prostytutek ulicznych* [w:] Katarzyna Kaniowska, Noemi Modnicka, red., *Etyczne problemy badań antropologicznych*. „Łódzkie Studia Etnograficzne” 49. Wrocław, Łódź: PTL, s. 165–183.

Surmiak Adrianna (2010b) *Zaangażowany antropolog. O potrzebie granic*. „Prace Etnograficzne”, t. 38, s. 179–186.

Surmiak Adrianna (2015) *Antropologia kłamstwa. O sposobach interpretacji kłamstwa na przykładzie społeczności katolickiego Ośrodka Interwencji Kryzysowej*. Kraków: Wydawnictwo NOMOS.

Syrek Witold (1979) *Prostytucja w Polsce jako przedmiot badań empirycznych*. „Problemy Kryminalistyki”, t. 137, nr 25, s. 100–110.

Ślęzak Izabela (2016) *Praca kobiet świadczących usługi seksualne w agencjach towarzyskich*. Łódź: Wydawnictwo UŁ.

Welskop Wojciech (2013) *Zjawisko prostytucji w Polsce po 1989 roku*. Toruń: Wydawnictwo ECE.

Wojciechowska Magdalena (2012) *Agencja towarzyska. (Nie)zwykłe miejsce pracy*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.

Cytowanie

Ślęzak Izabela, Szczepankowska Urszula Anna (2018) *Od redaktorek: Usługi seksualne – teorie, badania, praktyki społeczne*. „Przeгляд Socjologii Jakościowej”, t. 14, nr 1, s. 6–11 [dostęp dzień, miesiąc, rok]. Dostępny w Internecie: www.przeegladsocjologiiia-kosciowej.org. DOI: <http://dx.doi.org/10.18778/1733-8069.14.1.01>.

Sex services—theories, studies, social practices

Abstract: The manner in which the phenomenon of sex services provision is perceived has been changing throughout the times. These transformations are reflected in ways this phenomenon is conceptualized by researchers, terms and research methods that they employ. That domestic scientific discourse shows some differentiation of approaches and perspectives, as well as the emergence of new research topics that extend the field of thoughts over sex services.

Keywords: sex services, prostitution, sex work, qualitative research